

УДК 342.415

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2024.53.22>

СОЦІАЛЬНА ДЕРЖАВА ПРОТИ ПАНДЕМІЇ COVID-19: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ТА УКРАЇНА

Алла Сіленко

*Одеський національний економічний університет,
факультет економіки і управління підприємництвом,
кафедра мовної та психолого-педагогічної підготовки,
вул. Преображенська, 8, 65082, м. Одеса, Україна*

В статті обґрунтовано провідну роль соціальної держави у боротьбі з пандемією COVID-19 та мінімізації її наслідків. Конституції сучасних держав аналізуються з точки зору встановлення соціального принципу державного устрою. Аргументовано формування нової моделі соціальної держави, сутністю якої є перехід від етатистського типу до змішаної державно-приватної форми. Розглянуто зарубіжний досвід держав добробуту у боротьбі з пандемією. Досліджено соціальну політику України в умовах пандемії COVID-19.

Показано, що пандемія COVID-19 підтвердила спроможність соціальної держави в ситуаціях, які потребують підтримки населення. Саме соціальна держава пом'якшує наслідки неконтрольованих ринкових відносин. Водночас соціальна держава залишається засобом порятунку людей не лише в кризових ситуаціях, як-от пандемія, а й у повсякденному житті.

Виявлено, що діяльність соціальної держави має важливе політичне значення. Соціальна держава – це не лише допомога тим, хто не в змозі подбати про себе, а й забезпечення соціальної та політичної стабільності.

Аргументовано, що еволюція соціальної держави характеризується її переходом від етатистського типу до змішаної публічно-приватної форми, що значно розширює можливості лікування сучасних соціальних хвороб. Змінюється структура сучасної соціальної держави, більш активними елементами якої, поряд із самою державою, є приватний бізнес та некомерційні громадські організації.

Зроблено висновок, що соціальна держава – це держава, яка гарантує всім людям реалізацію їхніх прав і свобод, рівні умови для вільного розвитку та розвитку особистості, соціальний захист малозабезпечених верств населення, досягнення соціальної і політичної стабільності мирними засобами та в інтересах громадян.

Ключові слова: соціальна держава, публічно-приватна форма соціальної держави, пандемія, соціальна політика, неоліберальна модель системи соціального забезпечення.

Соціальна держава, хоча і реформована,
залишається основним елементом свободи.

Р. Дарендорф

Вступ. Як відомо, ліберально налаштовані політики й економісти скептично ставляться до посилення ролі держави в соціально-економічній сфері, оскільки найбільш досконалим або навіть ідеальним інститутом, здатним самостійно врегулювати будь-які складні проблеми економіки, вони вважають ринок. Проте це саме той випадок, коли теорія розійшлася з практикою.

Деякі дослідники вважають, що в процесі розвитку соціальної держави розподільна політика все менше й менше ставала засобом досягнення мети – надання всім людям якостей відповідальних громадян, а стала цінуватися сама по собі.

Водночас, незважаючи на гостру критику соціальної держави, як такої, йдеться не про її ліквідацію, а про трансформацію. Зокрема, державні витрати на соціальні цілі слід скорочувати. Проблеми, пов'язані з надмірною централізацією та зростанням бюрократизації, скороченням мотивації до праці, слід вирішувати. Однак при цьому ефект соціального добробуту занепасти не можна.

З усього зазначеного виникає запитання: чи дійсно проблеми, що з'явилися у сучасних соціальних державах, перевищують можливості цих країн реагувати на них? Спробуємо відповісти на нього на прикладі ролі соціальної держави у боротьбі проти пандемії COVID-19.

Метою статті є обґрунтування провідної ролі соціальної держави у боротьбі з пандемією COVID-19 та мінімізації її наслідків. Для досягнення мети необхідно виконати такі завдання: проаналізувати Конституцію сучасних держав з погляду закріплення соціального принципу державного устрою; обґрунтувати формування нової моделі соціальної держави, суттю якої є перехід від етатистського типу до змішаної державно-приватної форми; розглянути зарубіжний досвід соціальних держав боротьби проти пандемії; дослідити соціальну політику України в умовах пандемії COVID-19.

Стан розробки проблеми та методи дослідження. Теоретичні і конституційно-правові основи соціальної держави розглядають М. Даніліна, К. Кулі-Іванченко, С. Кісс, Ф. Шульженко, О. Панкевич та інші. Соціальні наслідки COVID-19 аналізували В. Степаненко, О. Стегній, Г. Чепурко, О. Резнік, В. Резнік, О. Рахманов, С. Макеєв, О. Симончук, О. Івашенко, О. Злобіна, С. Дембіцький, Н. Костенко, М. Наумова, Л. Скокова, М. Паращевін, С. Шевченко та інші. Вплив пандемії на економічну політику зарубіжних країн досліджували В. Кравчук, С. Кулицький, В. Мовчан, Д. Соловей та інші. Правові засади здійснення соціальної політики в умовах пандемії дослідив О. Лещенко. Питання підтримки малого та середнього бізнесу в контексті пандемії вивчали О. Берназ-Лукавецька, В. Васюта, М. Лемешко та інші. Загостренню соціальних проблем в Україні в у світлі карантинних обмежень присвятила своє дослідження Р. Підлипна.

Методологічною основою статті є структурно-функціональний, системний, порівняльний та нормативно-ціннісний підходи.

Конституції сучасних держав про закріплення соціального принципу державного устрою

Феномен, який в Італії називають «державою допомоги», в англосаксонських країнах і Німеччині – «державою загального добробуту», у Франції – «державою-провидінням», «державою-покровителем», найбільш яскраво виявився після Другої світової війни, коли величезну роль у політиці почали відігравати питання соціального забезпечення. Зокрема, відповідно до п. 1 ст. 20 Конституції Німеччини «Федеративна Республіка Німеччина є демократичною й соціальною федеративною державою» [1].

Франція, згідно зі ст. 1 Конституції Французької Республіки, «є неподільною, світською, демократичною й соціальною Республікою. Вона забезпечує рівність перед законом усім громадянам, незалежно від походження, раси або релігії» [2, с. 6]. Як зазначено в п. 1 ст. 1 Конституції королівства Іспанії, «Іспанія конститується в правову, соціальну і демократичну державу, що проголошує вищими цінностями правопорядку свободу, справедливість, рівність, політичний плюралізм» [3, с. 89]. Соціальною державою є Україна, що закріплено у статті 1 Конституції України [4].

У деяких конституціях сучасних держав немає чіткого закріплення того, що держава є соціальною, але про це свідчить багато їх статей. Тобто, і в тому, і в іншому випадках, визнається соціальний принцип державного устрою.

Соціальні держави відомі ще з давнього часу. Вже тоді правителі визнавали важливість турботи про нужденних. Проте соціальна держава в сучасному розумінні виникла набагато пізніше.

Одним із авторів ідеї і фундаторів соціальної держави став англійський економіст і соціолог В. Г. Беверідж, якому належить авторство плану соціального захисту (1942) і плану повної зайнятості (1944). Учений, котрий мріяв створити для суспільства страхову сітку, запропонував трансфертну систему, що поширюється на людей, які потребують допомоги.

Англійський вчений В. Хаттон, автор книги, що стала бестселером, «Держава, в якій ми живемо», вважає, що теоретичною основою держави загального добробуту є концепція справедливого суспільства, що допомагає тим, хто соціально незахищений, знайти засоби існування, дах над головою, послуги охорони здоров'я, за необхідності фахову перепідготовку, що дасть змогу підвищити соціальний статус. Як вважає вчений, від життєстійкості держави загального добробуту залежить здоров'я суспільства. «Це – символ нашої здібності діяти спільно в ім'я моралі, розділяти і визнавати спільність прав і обов'язків, що є підґрунтям усіх людських взаємозв'язків. Це є прояв соціальної громадянськості» [5, с. 34].

Проте в останні десятиліття активно дискутується питання про доцільність соціальної держави, яке виникло в економічно розвинених країнах світу в зв'язку з посиленням тягаря соціальних витрат.

Нова модель соціальної держави: від етатистського типу до змішаної державно-приватної форми

У сучасній політологічній літературі соціальна держава визначається як держава, що містить комплекс інститутів як основу своєї політики, покликаних поліпшувати соціальне й економічне життя суспільства з метою забезпечення «повної зайнятості», високої заробітної плати і стабільних цін. Характерною особливістю соціальної держави стала політика, спрямована на здійснення широкого комплексу соціальних програм допомоги збіднілим прошаркам населення. Саме ця діяльність соціальної держави вже тривалий час є мішенню для критичного обстрілу з боку її непримиренних супротивників.

Але світовий досвід показав, що ринок не гарантує захисту економіки від криз і не є панацеєю в ліквідації наслідків. Іноді ринок може навіть становити загрозу для суспільства, наприклад, у сфері екології. Тож дії ринкових сил й інтереси суспільства співпадають далеко не завжди.

Багато дослідників не поділяють песимізм критиків соціальної держави та не підтримують ідею про ліквідацію соціальної держави.

На думку англійського соціолога Е. Гідденса, соціальна держава була реалізована як «міжкласовий компроміс», необхідність якого детермінована певними соціальними умовами (високий рівень безробіття, який, здавалося, можна перебороти). Як вважає Е. Гідденс, соціальна держава не змогла перемогти бідність і змінити умови розподілу багатства і доходів. У результаті функціонування соціальної держави непомірно зріс бюрократичний апарат, а його діяльність стала більш жорсткою і байдужою. Проте Е. Гідденс не виступає проти соціальної держави як такої, а вважає за необхідне її реформувати [6].

Г. Вільсон вважає, що держава передає приватному бізнесу низку своїх функцій лише тому, що це допоможе більш ефективно розв'язувати соціально-економічні завдання. Зменшення функцій держави дасть їй змогу сконцентруватися на таких важливих проблемах, як

контроль за бюрократією і ключовими стратегічними напрямками державного управління. Г. Вільсон підкреслює, що хоча фактори інтернаціоналізації та регіоналізації впливають на сучасну державу, проте не настільки, щоб вона не могла проводити сильну соціально-економічну політику. Сутність глобалізації полягає не у відмові від соціальної держави, а в тому, щоб вирівняти рівні державних витрат на соціальні цілі [7, с. 23-24].

Прихильники посилення ролі держави в соціально-економічних процесах мають досить вагому аргументацію. Сподівання на нічим не стримуваний ринок призвело до багатьох негативних наслідків. Вже давно не є секретом те, що сфера соціального забезпечення не входить до кола інтересів приватного бізнесу, а це здатне спричинити соціальну напруженість і політичну нестабільність.

Як з'ясувалося, ринок не всесильний, особливо в період криз і спадів виробництва. Так само стало зрозуміло, що в галузях, де панують природні монополії, дія вільного ринку суперечить критеріям вищої економічної ефективності. І. Валлерстайн дотепно зауважив з приводу намагання перетворити «ринок» на ідола, спроможного створити загальний рай на Землі: «Витягнутий з відхожого місця, у якому він дотепер ганебно переховувався, «ринок» гордо походить з пихатим виглядом серед політиків, плебеїв і професорів по усьому світі, прикидаючись панацеєю від усіх соціальних хвороб. Вам не вистачає їжі, вам набридли бюрократи й політики, вас пригноблюють думки про власне майбутнє, ви переймаєтеся з приводу нещодавнього розлучення? Спробуйте ринок! Ви загубили душевний спокій, який мали ваші діди? Спробуйте ринок!» [8, с. 371].

Існує думка, що з соціально-економічним розвитком ліберальної держави поступово поліпшиться життя і незаможних прошарків населення, проте, як показує світовий досвід, це не завжди так. Деякі ліберально настроєні автори лякають бунтом платників податків, але не все так драматично. Незважаючи на різні позиції тих, хто фінансує соціальну державу, і тих, хто є клієнтами системи соціального забезпечення або працює в її структурах, більшість населення країн розвинутої демократії голосує за залучення коштів шляхом примусового оподаткування усього суспільства і за передачу цих коштів нужденним. Зокрема, значна частина населення економічно розвинених країн переконана в тому, що саме на уряді лежить відповідальність за забезпечення охорони здоров'я, за турботу про людей похилого віку і безробітних, за скорочення нерівності та забезпечення працею. Проте платники податків хотіли б знати, як витрачаються їхні гроші.

Хоча вважається, що перерозподіл доходів здійснюється, переважно, від багатих до бідних, насправді все відбувається зовсім інакше. Виявляється, що дуже часто доходи перерозподіляються від осіб з більш низькими доходами до осіб з більш високими доходами. Наприклад, у США є спеціальні субсидії для власників приватних літаків і яхт. Заходи, яких вживає уряд у сфері охорони здоров'я, в основному спрямовані на надання допомоги лікарям й іншим особам, які надають медичні послуги та більшість з яких має великий дохід. Крім того, можна згадати про усілякі лазівки, котрі дають змогу уникнути сплати податків, допомагають багатим і не мають жодного відношення до бідних.

Але сьогодні можна сказати, що, попри гучні розмови про необхідність усунення державного втручання в економіку, в багатьох країнах реалізується курс на посилення ролі держави як гаранта порядку та стабільності в суспільстві. Незважаючи на виклики соціальної держави і скорочення витрат на соціальне забезпечення, державні витрати залишаються такими ж, або трохи знижуються, або, навпаки, продовжують зростати як у реальному вираженні, так і у відсотках до національного доходу.

Д. Белл, всесвітньо відомий дослідник постіндустріального суспільства, у роботі «Кінець ідеології» (1960) писав: «Лише кілька «класичних» лібералів наполягає на тому,

що держава не повинна втручатися в економіку, і лише кілька серйозних консерваторів вважає, що держава загального добробуту – це «шлях до рабства»... Сьогодні серед інтелігенції загалом досягнута деяка згода: отримали визнання соціальна держава, бажаність децентралізації влади, змішана економіка і політичний плюралізм. У цьому сенсі ідеологічна епоха закінчилася» [9, с. 440].

Проте це не означає, що соціальна держава залишилася такою самою, якою вона була на початку свого виникнення. Хоча і повільно, але змінюється її характер – від етатистського типу до змішаної державно-приватної форми.

Участь бізнесу в реформуванні соціальної держави не позначає відхід держави від сфери перерозподілу доходів і соціального забезпечення, оскільки ринок, здатний ефективно розв'язувати економічні завдання, водночас неспроможний розподіляти доходи справедливо або згідно з поглядами, що превалюють у суспільстві. Необхідно також враховувати характер приватного бізнесу, інтереси якого лежать в площині реалізації короткострокових і високоприбуткових проєктів.

Останнім часом зростає роль некомерційних громадських установ, що займаються організацією соціальних послуг. Приватні установи соціальної роботи, які образно називають третім сектором, вигідно відрізняються від подібних державних організацій не бюрократичністю, добровільністю, свободою творчості й самоорганізації їхніх учасників. І що особливо важливо, мають можливість впливати на процес прийняття політичних рішень державними органами влади. Державі ж вигідний розвиток подібної системи некомерційних громадських організацій, оскільки завдяки цьому з неї знімається частина соціальних обов'язків.

Але непорядна діяльність деяких організацій і осіб під вивіскою добродійних фондів і асоціацій підірвала довіру до недержавного добродійного сектора з боку урядів і громадськості, а також іноземних партнерів і спонсорів. Ще однією важливою проблемою, що утруднює діяльність зазначених організацій, є відсутність у співробітників фахової підготовки. Як правило, в цій сфері працюють люди, що не мають управлінських навичок, знань бухгалтерського обліку, нездатні до аналізу й оцінки ситуації. Обмежені фінансові ресурси, на які можуть розраховувати недержавні добродійні організації, створюють атмосферу конкуренції, що, проте, стимулює не позитивні, а негативні наслідки. Зважаючи на це, неналагоджене співробітництво і не здійснюється обмін інформацією, що створює додаткові перешкоди в діяльності цих організацій. Інформаційна блокада призводить до того, що потенційні партнери – спонсори, інвестори – не можуть зустрітися з представниками добродійних фондів, оскільки навіть не знають про існування один одного. Нестача кадрів, згідних працювати на добровільних засадах, також не сприяє розвитку добродійних фондів.

Гостра нестача грошових засобів паралізує систему добродійних організацій і свідчить про нагальну потребу участі держави в організації і контролі їхньої діяльності. Передусім це вигідно самій державі, що неспроможна самостійно подолати соціальні проблеми. Неурядові добродійні організації фінансуються урядом, західними фондами, за рахунок комерційної діяльності й збору коштів у країні. Проте цих коштів явно недостатньо. Як підтверджує досвід, найбільша кількість внесків на добродійні цілі надходять від підприємств малого і середнього бізнесу, проте через жорстку податкову політику ці внески не є регулярними. Як свідчить практика, у країнах Східної Європи недержавні добродійні організації розглядаються як додатковий елемент системи задоволення соціальних потреб. Наприклад, у Польщі всі соціальні послуги, орієнтовані на бездомних, передаються за підприємством добровільним організаціям.

Отже, можна сказати, що взаємопов'язаність державного, приватного сектора та некомерційних організацій створила нову модель соціальної держави. Ознаки успішного співіснування згаданих структур уже є. Наприклад, у країнах, де держава традиційно посідала домінуюче місце в соціальному забезпеченні (Швеція, Данія), спостерігається розширення сфери діяльності приватного сектора в галузі соціальних послуг. У країнах, де раніше перевага надавалася приватному сектору (Велика Британія), навпаки, посилюється роль держави.

Виходячи з цього, можна зробити висновок, що, як сказав би М. Твен, чутки про «смерть» соціальної держави виявилися перебільшеними. Держава, як і раніше, є засобом порятунку в кризових ситуаціях, що виникають у результаті розгулу стихійних сил ринку, і надає допомогу людині у вирішенні повсякденних проблем. І, звичайно, соціальна держава реагує на пандемічні виклики, впоратися з якими тільки медичними методами неможливо.

Соціальна держава проти глобальної пандемії: зарубіжний досвід

У грудні 2019 р. людство зіткнулося з респіраторною хворобою невідомого походження (коронавірус COVID-19), яку через катастрофічні наслідки оголосили пандемією. Десятки тисяч людей у різних країнах світу стали жертвами цієї страшної хвороби. В Україні перший випадок зараження людини було зафіксовано 3 березня 2020 р.

Боротьба з пандемією спровокувало посилення світової економічної кризи, що спричинило виникнення нових соціальних проблем, насамперед, пов'язаних із зростанням рівнів безробіття та бідності населення в більшості країн. Вперше за довгий час похитнулася європейська солідарність – кожна європейська країна була стурбована власними безпековими заходами, які впроваджувала без урахування інтересів партнерів по Євросоюзу. Не краще виглядали і США, коли президент Дональд Трамп спробував переманити німецьких учених, які досягли певних успіхів у розробці вакцини проти COVID-19. Як один із варіантів розглядалася закупівля США усієї партії вакцини, що виробляється німецькою компанією CureVac [10].

Отже, соціальна держава постала перед складною дилемою: вживати заходів захисту населення від загрози пандемії чи протидіяти негативним явищам у соціально-економічній сфері?

Успішніше у боротьбі з COVID-19 виявилися ті країни, які почали активно тестувати населення з метою ранньої діагностики небезпечного захворювання. Це, наприклад, Німеччина, Ісландія, Південна Корея. У тих країнах, де влада не вжила своєчасних профілактичних заходів, наприклад, в Італії, Іспанії, США, пандемія завдала катастрофічного удару по населенню. Крім того, важливу роль відіграло введення карантину, який став на заваді поширенню коронавірусу.

Прагнучи захистити населення, зарубіжні країни продемонстрували, що в кризових ситуаціях, подібних до пандемії, вкрай важлива роль держави, соціальної держави. Саме вона здатна знайти баланс між необхідністю вирішення соціальних проблем та підтримкою економіки. Так з'явилася і була реалізована ідея про віртуалізацію економіки, завдяки чому значна частина економічної діяльності пішла у віртуальний простір. Дистанційна робота дозволила мінімізувати необхідність особистих контактів, використання суворих епідеміологічних заходів. У секторах економіки, де особисті контакти неминучі, у більшому обсязі впроваджувалась роботизація виробничих процесів. Безготівкові розрахунки прийшли на зміну готівці [11].

На вирішення економічних та соціальних проблем США та європейські країни направили безпрецедентні фінансові кошти. Як слушно вважає О. Лещенко, «щоб

впоратися з пандемією COVID-19 та одужати від неї, необхідні інвестиції в соціальні права» [12, с. 386].

Наприклад, Німеччина виділила на допомогу бізнесу та населенню понад 750 млрд. євро. Підприємцям було запропоновано необмежені кредити. Захист держави отримали орендарі, які зазнали фінансових труднощів. Компанії, які змушені були скоротити робочий час для співробітників, отримали право на урядову компенсацію. З метою недопущення звільнень працівників держава представила відстрочку податкових платежів [13, с. 144].

В Італії також вжили низку заходів для допомоги сім'ям та бізнесу в умовах пандемії. Для цього було виділено 25 млрд. євро. Підприємці та населення були тимчасово звільнені від виплати іпотечних кредитів та позичок, банки натомість отримали державні гарантії.

На висоті опинилася італійська система соціального захисту. Фінансову підтримку отримали люди, які лишилися без роботи через пандемію. Батькам дітей до 12 років, що працюють, пропонувався ваучер вартістю 600 євро для оплати послуг няні. Такі батьки могли скористатися оплачуваною відпусткою та отримати близько 50% надбавки [13, с. 144-145].

У Польщі на підтримку економіки та населення було спрямовано 46,2 млрд. євро. З метою недопущення звільнень на підприємствах держава взяла на себе зобов'язання компенсувати 40% фонду заробітної плати. Працівники отримали відстрочку із соціальних виплат. Система охорони здоров'я отримала 1,6 млрд. євро.

У США на фінансову допомогу бізнесу та населенню було виділено 100 млрд. дол. Працівники отримали право на оплачувану відпустку та безкоштовне тестування на вірус. Допомога з безробіття виплачувалася протягом 6 місяців. Кошти цього штати отримали від держави. 500 млрд. дол., які було виділено на підтримку громадян із доходом до 75 тис. дол. на рік. Кожен дорослий отримав 1,2 тис. дол., дитина – 500 дол. [13, с. 145].

Підвищення ролі держави в економіці та активне співробітництво держави з приватним бізнесом стали «секретом» успіху зарубіжних країн у боротьбі із соціально-економічними проблемами, спричиненими пандемією COVID-19.

Доведеним фактом є те, що приватний бізнес, як активний елемент структури соціальної держави, посилює її можливості у сфері соціальних послуг: по-перше, заходи соціальної держави, як ми бачимо, охоплюють не тільки нужденних, а й матеріально забезпечених, і приватний бізнес в сфері соціальних послуг передусім орієнтується на них. По-друге, податки з приватного бізнесу дають змогу соціальній державі надавати соціальні послуги тим, хто неспроможний сам за них заплатити. По-третє, участь приватного бізнесу в сфері соціальних послуг вносить в неї елемент конкуренції, що сприяє підвищенню якості цих послуг.

Національні системи охорони здоров'я у економічно розвинутих країнах передбачають широкі можливості для пацієнтів у виборі лікарів і лікарень. Цьому сприяє принцип, який тут затвердився: «гроші ідуть слідом за пацієнтом». І це значно підвищує роль страхових компаній, які, дотримуючись інтересів пацієнтів, укладають з медичними організаціями контракти на обслуговування в порядку конкурсного відбору, контролюють їхнє виконання за обсягами і якістю послуг.

На думку американського вченого Т. Пепінські, «сама така ефективна співпраця між державним та приватним сектором дозволила урядам Німеччини та Південної Кореї проводити швидко та масове тестування населення своїх країн, а також задіяти доволі ефективні підходи для контролю над розповсюдженням коронавірусу та лікування інфікованих у 2020 році» [14, с. 13].

Соціальна політика України в умовах пандемії COVID-19

Україна, як і інші країни, які підписали Європейську соціальну хартію, взяла на себе зобов'язання щодо забезпечення соціальних потреб громадян. Але, враховуючи обмежені фінансові можливості держави та слабкість вітчизняної системи охорони здоров'я, проблеми, пов'язані із соціальним забезпеченням громадян, в умовах пандемії суттєво загострилися.

Як було зазначено у Звіті ООН про соціально-економічний вплив COVID-19 на Україну, в країні почалася безпрецедентна економічна криза, спричинена тим, що через карантин тимчасово закрилася більшість підприємств, особливо в секторі послуг. Економічну діяльність могли продовжувати лише ключові галузі, зокрема транспорт, виробництво та продаж продуктів харчування, фармацевтичної продукції, сільське господарство. Порушення логістичних ланцюжків стало причиною різкого падіння обсягів продажу підприємств, доходів домогосподарств та кількості сплачених податків до бюджету [15].

Великі соціальні групи виявилися вразливими перед тривалою економічною кризою. Причинами стали неформальна зайнятість, безробіття, низький рівень заощаджень, залежність від грошових переказів родичів, які перебувають за кордоном.

Внаслідок пандемії багато українців втратили роботу та доходи. У країні виріс рівень бідності. Особливо постраждали працівники тих сфер, де постійні контакти з людьми є обов'язковими.

Не всі українці змогли скористатися соціальними послугами, доступ до яких був обмеженим. У важкому матеріальному становищі опинилися пенсіонери, чия пенсія нижча за прожитковий мінімум. З такої ж причини не всі претенденти на освіту мали можливість скористатися перевагами дистанційного навчання. Насамперед це стосувалося претендентів, які потребують інклюзивних програм онлайн-навчання [15].

Для соціального захисту громадян було створено Фонд боротьби з COVID-19 у розмірі 64,7 млрд. грн. Кошти було спрямовано на придбання медичних послуг за програмою державних гарантій медичного обслуговування; доплати працівникам, задіяним у боротьбі з COVID-19; допомогу громадянам, у тому числі похилого віку; підтримку Пенсійного фонду, Фонду соціального страхування та Фонду загальнообов'язкового державного страхування України [16, с. 15]. Громадянам, що були вакциновані двома дозами, виплачувалася 1000 грн. від держави, які вони могли витрати на культурні цілі.

Як слушно зауважує Р. Підлипна, «проголошені в останні роки реформи системи соціального забезпечення значною мірою були орієнтовані на неоліберальну модель, що включає скорочення частки видатків на соціальну сферу і перехід на адресні допомоги» [16, с. 13-14]. Але неоліберальна політика як засіб реалізації соціально-економічного реформування України засвідчила свою повну неспроможність, перекинувши витрати економічних реформ на найуразливіші прошарки населення, а також максимізувавши добробут членів груп тиску на суспільство та державу.

Тому, як і раніше, пріоритетними напрямками соціальної політики України є: протидія зниженню рівня життя населення, підвищення його матеріального добробуту; збільшення асигнувань на соціальні цілі й визначення зобов'язань щодо різних соціальних груп, а також обов'язкове їх виконання; підтримка малого й середнього бізнесу; формування середнього класу; створення і підтримка правового поля, що гарантує недоторканність і захист власності, а також гарантій виконання контрактів.

Проте, слід пам'ятати, що жодні соціальні й економічні перетворення неможливі без згоди серед політичних сил щодо найважливіших проблем соціально-економічного розвитку країни, без політичної стабільності в суспільстві.

Висновки. Пандемія COVID-19 підтвердила спроможність соціальної держави у ситуаціях, які потребують підтримки населення. Саме соціальна держава пом'якшує наслідки некерованих ринкових відносин. Причому соціальна держава залишається засобом порятунку людей не лише в кризових ситуаціях, подібних до пандемії, а й у повсякденному житті.

Діяльність соціальної держави має важливе політичне значення. Соціальна держава – це не тільки допомога тим, хто неспроможний подбати про себе сам, а й забезпечення соціальної і політичної стабільності.

Еволюція соціальної держави характеризується її переходом від етатистського типу до змішаної державно-приватної форми, що значно розширює можливості лікування сучасних соціальних хвороб.

Змінюється структура сучасної соціальної держави, активнішими елементами якої, поряд із самою державою, стає приватний бізнес і некомерційні громадські організації.

Сучасну концепцію соціальної держави можна сформулювати так: відкритість, демократизм і лібералізм влади; громадський мир і соціальна згода; адресний соціальний захист населення.

Отже, соціальною є держава, яка гарантує всім людям реалізацію їхніх прав і свобод, рівні умови вільного розвитку й розвиток окремої особистості, соціальний захист нужденним, досягнення соціальної і політичної стабільності мирними засобами й в інтересах усіх членів суспільства. Рецепт становлення соціальної держави в Україні є: реформування економіки в напрямі соціального ринкового господарства, громадянське суспільство і права держава.

Список використаної літератури

1. Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland. URL: <https://www.bundestag.de/gg>
2. Конституція Французької Республіки (прийнята на референдумі 4 жовтня 1958 р.) : станом на 30 серпня 2015 р. : пер. з фр. / укладач П. В. Романюк. Х. : Право, 2015. 68 с.
3. Конституції країн світу: Італійська Республіка, Держава-Місто Ватикан, Королівство Іспанія, Португальська Республіка / О. В. Коротюк, О. В. Лавринович / Переклад Т. В. Руденко, В. С. Станіч. К. : ОБК, 2021. 320 с.
4. Конституція України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/constitution>
5. Hutton W. The World We're In Kindle Edition. Abacus. 2008. 528 p.
6. Giddens A. Affluence, poverty and the idea of a post-scarcity society. *United nations research institute for social development*. May 1995. URL: <https://www.files.ethz.ch/isn/29014/dp63.pdf>.
7. Wilson G. The State of the State in the Advanced Industrial Countries. *A Paper for the IPSA Congress*. Seoul, August 1997. P. 23–24.
8. Wallerstein I. Capitalist Markets: Theory and Reality. *Social Science Information*. September 1991. Vol. 30 (3). P. 371–379.
9. Bell D. The end of ideology. Harvard University Press, 2000. 501 p.
10. Donald Trump greift nach deutscher Impfstoff-Firma CureVac. URL: <https://www.welt.de/wirtschaft/video206557781/Coronavirus-Donald-Trump-greift-nach-deutscher-Impfstoff-Firma-CureVac.html>.
11. Як борються с COVID-19 у світі: варіанти урядових рішень. URL: <https://icps.com.ua/yak-bohuytsya-z-covid-19-u-sviti-varianty-uryadovykh-rishen/>.
12. Лещенко О.В. Правові засади здійснення соціальної політики в умовах пандемії. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 9. С.385-388.

13. Берназ-Лукавецька О. До питання про підтримку малого та середнього бізнесу в боротьбі з пандемією COVID-19: світовий досвід. *Юридичний вісник*. 2021. № 4. С. 143-149.
14. Пандемія COVID-19 в Україні: соціальні наслідки / за наук. ред. В.П.Степаненка. Київ: ТОВ НВП «Інтерсервіс», 2021. 406 с.
15. United Nations Ukraine. COVID-19 Response. Оцінка соціально-економічного впливу COVID-19 на Україну. План заходів щодо реагування на кризу та післякризового відновлення. URL: https://ukraine.un.org/sites/default/files/2021-06/SEIA_UKR.pdf.
16. Підлипна Р. Загострення соціальних проблем в Україні у світлі карантинних обмежень. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Економічні науки*. № 59. 2020. С. 12-19.

THE WELFARE STATE AGAINST THE PANDEMIC COVID-19: FOREIGN EXPERIENCE AND UKRAINE

Alla Silenko

*Odessa National University of Economics,
Faculty of Economics and Business Management,
Department of Language and Psychological-Pedagogical Training,
Preobrazhenska str., 8, 65082, Odesa, Ukraine*

The leading role of the welfare state in the fight against the COVID-19 pandemic and in minimizing its consequences is substantiated. The Constitutions of modern states are analyzed from the point of view of establishing the social principle of the state system. The formation of a new model of the welfare state is argued, the essence of which is the transition from the statist type to a mixed state-private form. The foreign experience of welfare states in the fight against the pandemic is considered. The social policy of Ukraine under the conditions of the COVID-19 pandemic is investigated.

The COVID-19 pandemic has confirmed the capacity of the welfare state in situations that require the support of the population. It is the welfare state that mitigates the consequences of uncontrolled market relations. At the same time, the welfare state remains a means of saving people not only in crisis situations, such as a pandemic, but also in everyday life.

The activities of the welfare state have important political significance. The welfare state is not only about helping those who are unable to take care of themselves, but also about ensuring social and political stability.

The evolution of the welfare state is characterized by its transition from a statist type to a mixed public-private form, which significantly expands the possibilities of treating modern social diseases.

The structure of the modern social state is changing, the more active elements of which, along with the state itself, are private business and non-commercial public organizations.

Thus, a social state is one that guarantees all people the realization of their rights and freedoms, equal conditions for free development and individual development, social protection for the needy, and the achievement of social and political stability by peaceful means and in the interests of all members of society.

Key words: social state, public-private form of social state, pandemic, social policy, neoliberal model of the social security system.